

Folytonosság

ZSÓTÉR SÁNDOR második rendezése a Vidnyánszky Attila vezette Nemzeti Színházban a rendező legkedveltebb szerzőjének, **BRECHT**nek az a darabja, melyet a rendező először 2002-ben a Szegedi Nemzeti Színházban állított színpadra, Király Leventével a címszerepben. Az új verzióban – Trill Zsolt megformálásában – egy egészen másfajta **GALILEI**t láthatunk, és egy másfajta univerzum épül fel, mint a darab előző színre vitelében. Zsótér Sándor 2016-ban elnyerte a színikritikusok díját a legjobb rendezésért, Trill Zsolt pedig a legjobb férfi főszerep alakításáért. **SZEMERÉDI FANNI** írása.

A díszlet (Ambrus Mária) fekete-fehér világa nemcsak a vita, a tudomány (és az élet) dichotómiáját, kétpólusúságát húzza alá (választani kell: fekete vagy fehér, igen vagy nem, Föld vagy Nap, feudális vagy polgári), de egyszerű vonalrajaival jelzi: annak, aki átlátja a rendszert, aki meg tudja érteni, és fel tudja építeni azt, annak a világ szabályszerűségei halmazaként, átlátható szerkezetként jelennek meg. Ugyanakkor a díszlet torzított is: a háromemeletes bérház emeletei a valódi magasságok felezései, így mindenki csak meggörnyedve, magát összehajtogatva tud közlekedni a körfolyosókon, ajtókon, ablakokon át. Mintha az ember nem férne az általa épített világba, állandóan be van szorítva a maga rajzolta keretek közé, ahonnan nem tud kitörni. Törpék világa ez? Törpe szellemek vagy törpe jellemek világa? Ahogy Galilei legkedvesebb tanítványa, Andrea Sarti mondja: „új tudomány, új etika” – a kettő összefügg. Galilei tudása szétfeszíti az ismert világ kereteit.

Brecht drámája fordulóponton játszódik. A világtörténelem, a fizikatörténet, a filozófiatörténet, az emberiség történetének fordulópontján, mikor minden megváltozhatott: az ember Földről, Napról, Holdról és Istenről való gondolkodása, mindezzel együtt pedig a társadalmi rend, a hatalmi térkép. Ennek a világot rengető fordulatnak a mindennapjait, a keserves folyamat fáradalmait, harcait, a felelősségvállalás erkölcsi kérdését járja körbe a darab. És bár Galilei maga mondja el, hogy nincs olyan változás, amit egy ember tudna véghez vinni, és hogy „szerencsétlen az az ország, melynek hősökre van szüksége”, mégis: a döntése valódi téttel bír, nagy horderejű és jelentős döntés. Vajon életben maradni és megtagadni az igazságot megalkuvás, gyávaság vagy a szellem, a tudás átmentése? Hol van és miben áll az értelmiség felelőssége? Mit lehet továbbadni, átörökíteni a következő generációnak? Nagy volumenű kérdések ezek. Hogy nem maradnak pusztán elméleti síkon, annak köszönhető, hogy Zsótér Sándor rendezése (Ungár Júlia új fordításával és dramaturgi munkájával, a szöveg szikár, pontos és friss nyelvezetével, valamint a húzásokkal) az emberi tényezőre koncentrál. Az apróságokra, a mindennapokra, az erőfeszítésre, az izzadtságra, a fáradtságra, mindarra, ami a nagy kérdé-

Trill Zsolt

sek és azok megválaszolása, megválaszolhatatlansága mögött megbújik. A megszállottság, a munka szenvedélye egyáltalán nem hősiesség, nem vagy elsősorban nem nagyszerű, hanem megfeszített munka, konokság, áldozat, ha tetszik, önzés. Mindig ott van az ár, amit egy nagyszerű felfedezésért fizetni kell.

Zsótér Sándor rendezésében az ember az első. Minden emberekből épül fel: a távcső – amin keresztül a forradalmi nézet, miszerint a Föld forog a Nap körül, bizonyítást nyer – három emberi testből áll; aki belenéz, hogy kifürkésze az univerzum titkait, egy emberi szempárba néz bele. A ptolemaioszi világképet modellező gépezet is emberekből áll. A természet éppen annyira titokzatos, bonyolult

Fotó: Eöri Szabó Zsolt

és átlátható egyszerre, mint az emberi lélek. A fiatal és érettebb testek mozgása, lendülete és tehetetlensége válik szinte kézzelfoghatóvá, mikor érzékeljük a különbséget a között az izomerő között, amivel egy huszonéves tanítvány és egy negyvenes mester kapaszkodik fel az emeletre, vagy ahogy életre-halálra fociznak, lihegnek, küszködnek a szemünk előtt egy kis térben, vagy ahogy a mester bele-süpped a székébe, és szinte karja felemelésére sincs ereje, akarata.

A testek és az életerő változásának, az akaraterő kifejezésének és szemléltetésének, a mester-tanítvány-viszony árnyalásának nagyszerű lehetősége a tornaóra-közeg, amit a jelmezek hoznak be (Benedek Mari munkája). A fekete-fehér világba simulnak a fekete tornanadrágok és fehér trikók, fekete rakott szoknyák és fehér ünneplő blúzok, a hivatali szint jelölésére szolgáló fekete, merev vállú kabátok (miközben majdnem mindenki mezítláb van). Ami élesen elüt ettől a világtól, az a pápa tűzpiros testdressze és a bíboros inkvizitóról a pápára kerülő ezüst szkafander, amibe az egyházfő méltósága beöltözik, valamint a piros hulahopp karikák, amelyek csillagászati röppályákként keringenek a derekak mint tengelyek körül. Ami kilátszik a ruhákból, az a hús, az izom, a folyamatosan öregedő, de meg nem álló rendszer.

A darab cselekménye időben több mint harminc évet ölel fel, az (alkotó)ereje teljében lévő tudóstól eljutunk az idős emberig. Három generáció találkozik a színen – ez az este az első alkalom volt azonban, hogy az utolsó két jelenetben Törőcsik Mari betegsége miatt az öreg Galileit is Trill Zsolt alakította, a felnőtt Andrea Sartit, Galilei tanítványát pedig Trill Zsolt helyett a gyerek/kamasz Sartit is játszó ifj. Vidnyánszky Attila vitte tovább. Ettől a változástól átalakult az egész képlet, megváltozott az előadás eredeti rendszere. Elvesztettük a csodát (Nánay István kifejezése), amiről számos más kritika beszámol. Amit helyette ezen az estén láthat-

tunk, az a csoda helye: a kollégák által szeretettel és tisztelettel felrajzolt hiány, a mester megidézése. Mintha Trill Zsolt ültében nyolcvan évesse töpörödvé akaratlanul(?) a tisztelettel és csodálatlalt figyelt kolléga, Törőcsik Mari mozgását, tartását, hangsúlyait idézné. Az emberi testekre vetített filmen (Maár Gyula *Töredék* című alkotása, melyben először dolgozott együtt Törőcsik Mari, Zsótér Sándor és Trill Zsolt) Törőcsik Marit látjuk, a felületként funkcionáló csoport tagjai kihagyják a művészno helyét. Várják vissza, mert hiányzik a mester. Nélküle borul az egyenlet. A legendák jelenléte hiányában csak magukra számíthatnak – és bár már megtanultak helytállni, és készek talán a jövő legendáivá válni, szükségük van „az öreg Marira”.

A figyelem, a tapasztalatszerzés és a tanulás megmutatkozik nemcsak a színpadon játszott történetben, de a színpadon zajló színészi munkában is, egészen apró, esetleges momentumokban: ahogy például a Földet modellező almából kiesik az embert modellező szög – Trill Zsolt tréfásan fenyegeti meg mutatoujjával a szöveget –, majd néhány jelenettel később ifj. Vidnyánszky Attila – tanulva az előző színpadi „balesetből” az almába szúrt szögre még rácsap egyet, hogy ki ne csússzon.

Trill Zsolt Galilei szerepében egészen máshonnan merít, mint a Zsótér Sándorral közös legutóbbi munkájában, Brand alakjának megformálásakor. Középkorú, de atletikus, energikus, mozgékony ember az ő Galileije. Konok túlélő, hol kényelmes, hol aszketikus, hol határokat meghaladóan nyitott, hol szűklátókörű, hol szigorú, hol huncut, hol bölcs, hol gyerekes, hol igazi emberi nagyság van benne, hol önzés és gyengeség. Megszállottsága, szenvedélye ugyanaz, mint Brandé, de jelleme kevésbé robusztus, jeges és kemény. Természetes számára, hogy mindennek meg kell fizetnie az árát, de a hangsúly sosem az áron, sosem a szenvedésen van nála.

Waskovics Andrea, Mátyássy Bence, Trill Zsolt *Foto:* Eöri Szabó Zsolt

Ifj. Vidnyánszky Attila a szemünk előtt nő fel: gyerekeemberből férfiember lesz. A hőstét átkozó tanítvány ha sír, csak a szeméből folynak a könnyek, a hangja nyugodt és szilárd marad. Bíboros inkvizítorként az érvelése eszes és ugyanakkor bicskanyitogatóan arrogáns: Machiavelliként politizál. Trokán Nóra természetessége mindig üdítő: Sarti asszonyként partvissal a kezében dohog a nézőknek – amivel egy pillanat alatt megnyitja az univerzum alatt a hétköznapi ismerős és otthonosan unalmas világát. Bíborosként a szellemi párbaj villanyozza fel, pápaként lazán él hatalmával, de okos, és pontosan tudja, mi a kötelessége az egyház vezetőjének. Waskovics Andrea Galilei lányának egyszerűségét hangsúlyozza, Kristán Attila a jóbarát hűségét, Koltai-Nagy Balázs, Mészáros Martin, Nagy Márk és Szép Domán tekintetében és mozdulataiban a fiatalág lendülete, ereje, a kompromisszumokat elutasító kéréhetetlensége zubog – ezért is érdekes Nagy Márknak a kis barátként megfogalmazott egyszerű és őszinte monológja szüleinél, akiknek világát nem akarja megbolygatni. Inkább abbahagyja tanulmányait, mint hogy végigmenjen az általa is igaznak tartott úton. Nem boríthatja fel a világ rendjét.

Ami számomra még nagy gyönyörűséget szerzett ezen az estén, egy olyan momentum, amit pillanatnyi hibának, kiesésnek szoktak nevezni. Nem. Ez az a pillanat (összesen egy volt belőle ezen a megterhelő estén), amikor végletekig kiéleződik a helyzet a színpadon, mindenki a tartalék erejét és jelenlétét használja, én pedig nézőként érzem az adrenalin, amit az életveszélyes helyzet megnyom. Mint mikor a cirkuszban a kötélátúzó a lélegzetelállító mutatvány közben a magasban egyszer csak egy aprót csúszik, és elveszti az egyensúlyát. Emberfeletti teljesítménye éppen, hogy nem a tökéletességében és könnyedségében válik láthatóvá, hanem a tökéletesség felületének repedésén, a hatalmas erőfeszítés bizonyí-

tékának előbukkanásakor. Kielesednek az érzékek, és érezhető válik a tét: vissza tudja-e nyerni egyensúlyát. A hasonlat nagyon is sántít, hiszen itt a színpadon nem magányos mutatványról van szó: egy egész csapat ugrik a mentésre. Ettől (is) lesz élő a színház.

Generációk találkoznak, és a szakadékok szükségszerűen ott tátonganak köztük, az ellentétek muszáj, hogy meglegyenek. De mindenképp felett összeköti őket a tapasztalat átadhatósága, az igazság keresése, a tanulás, tanítás, a keresés, kutatás szenvedélye. Ez az, ami az életet folyamattá teszi, és embereket összekötve megadja az élet folytonosságát.

B. Brecht: Galilei élete

NEMZETI SZÍNHÁZ

Fordította, dramaturg: Ungár Júlia

Díszlet: Ambrus Mária

Jelmez: Benedek Mari

Rendező: Zsótér Sándor

Szereplők: Trill Zsolt, Törőcsik Mari,

ifj. Vidnyánszky Attila, Trokán Nóra,

Waskovics Andrea, Kristán Attila,

Mátyássy Bence, Koltai-Nagy Balázs,

Mészáros Martin, Nagy Márk, Szép Domán